

מי ביקש ממך להתערב: איך להניע לשיתוף פעולה בלי לריב?

בראשית ימי המדינה יצא עולה חדש מתימן לסיבוב בשכונת "נווה צדק" בתל אביב. באחת החצרות ראה עץ תפוזים עסיסי. הוא טיפס על העץ והחל לקלף תפוזים. עבר שם שוטר, תימני אף הוא, והזדעזע: "יא אחי, שכחת מה למדנו אצל המורי?! לא תגנוב! מה אתה לוקח מעץ פרטי?".

לקח האיש פלח לפה ואמר: "כמה טוב בארץ ישראל, גם אוכלים תפוזים וגם שומעים דברי תורה..."

זה בטוח שבורא העולם מצטיין בחוש הומור. הוא אוהב לשעשע, להצחיק ולהביט בצורה מבודחת על החיים. עובדה שהוא ברא גברים ונשים וציווה אותם לחיות יחד - ואין דבר משעשע יותר מהמפגש בין אנשים בכלל ובין שני המינים בפרט. צד אחד לא מבין מה חשוב לצד השני ובתוך זה הם אמורים ליצור חיים משותפים ועשייה פעילה.

אדם חכם אמר: "הבסיס הנכון לנישואים הוא אי הסכמה הדדית...". הגישה הריאלית לחיים משותפים היא ההבנה שצד אחד לא מבין את הצד השני. (ראו הרחבה בהערה¹). ולכן אחת השאלות הבווערות בחיים היא איך לתת ביקורת בלי להיתקל בקיר?

כמה פעמים יצא לי להנחות שיעורים לזוגות ופתחתי בשאלה "מה הנושא שאתם הכי רוצים הדרכה בו?". התשובה תמיד זהה: "איך להעיר לבן/בת הזוג בלי לגרור עימות? איך ליצור שיתוף פעולה בלי להגיע לריב?". לא פעם הנחיתי שיעורים לתקשורת במשפחה, בין הורים לילדים, והנושא הבווער הוא: "איך להוציא אותו מהמיטה בלי להיגרר לריב של שבועיים?".

אצל יהודים, הנושא הזה חשוב פי כמה משום ששחרור כעסים והעברת ביקורת הוא לא רשות, אלא **מצווה גמורה מדאורייתא**. כשם שמצווה להניח תפילין ולשמור שבת, כך חיוב גמור מהתורה לפרוק את הלב ולשחרר טרוניות ואי הבנות. החיוב כולל הן אי הבנות **חברתיות** בין אדם לחברו והן אי הבנות **הלכתיות** בין אדם לקב"ה. כחלק מהערבות ההדדית והאחריות המשותפת, עלינו להעיר לאדם טועה ולעורר את תשומת לבו לראוי תיקון.

ואין צורך לומר שכולנו מצולקי ביקורת ומאוכזבי תוכחה שלא הצליחה. אכן כמדומה שזאת המצווה היחידה בתרי"ג המצוות שהגמרא תמחה **האם מישהו מסוגל לעמוד בה ולקיים אותה כראוי?**

1. ערכין טז, ב: מנין לרואה בחברו דבר מגונה שחייב להוכיחו, שנאמר 'הוכח תוכיח'... אמר רבי טרפון: תמיהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין שיניך [קיסם] קטן שיכול להיעלם מעיניך אמר לו: טול קורה מבין עיניך [קורה גדולה שבוודאי רואה אותה. היינו שיש בה חטאים חמורים הרבה]. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה מי שיוודע להוכיח.

מה אפוא הסוד להנעה לשיתוף פעולה בלי לשבור את הבית?²

¹ הוא רעב, היא לא אוהבת לבשל. הוא מכור לעבודה והיא רואה עצמה בבית ורוצה שהוא יהיה חלק מגידול הילדים. הוא ביתי שרוצה מסירות, היא אשת קריירה שרוצה להצליח בעולם הגדול. היא פדנטית והוא לא אכפתי. הוא קפדן, היא קלילה. הוא טיפוס עמוק שרוצה קשר מוחלט והיא משוחררת שאוהבת חופש. כמה בדיחות: "איפה גבר מבלה הכי הרבה? בחדר הנוחיות ובמרפסת. מה משותף להם? הם מחוץ לבית...". בסניף בנק בירושלים היו שני תורים: אחד לגברים ואחד לנשים. נכנס עיתונאי והתחיל לצעוק: "מה זה פה? הדרת נשים?!" - "לא, עונה הפקיד, זה תור אחד להפקדות ותור אחד למשיכות...". בחור התחיל ללמוד תיאטרון ומספר לאביו על התפקיד הראשון שקיבל: "קיבלתי תפקיד של גבר נשוי". - "לא נורא, אומר האבא, בפעם הבאה תקבל תפקיד עם טקסט...". גבר ואישה חיו נהדר. כשכל הבתים רעשו בוויכוחים, אצלם היה שקט ושלווה. פעם גילה הבעל את הסוד: יום אחרי החתונה התחילו לריב כמו כולם, איפה להניח את הקומקום ואיפה את החוט מאריך. ראינו שזה לא הולך והחלטנו על חלוקת סמכויות. אני אחראי על הדברים הגדולים והיא על הדברים הקטנים. אני קוע איזו קבוצה תנצח בליגת האלופות, מתי חיל האוויר יתקוף באירן, ומה יקרה לשער הדולר. היא אחראית על כל השאר: איפה נגור, מה נעבוד, כמה ילדים יהיו לנו, מה יאכלו ואיך יתלבשו...

ב. אנו רוצים לחקור את השאלה באמצעות תמיהה שעולה החל מהפסוק הראשון בחומש דברים וקדימה לפרשיות הבאות: מה פתאום נפרד משה מעם ישראל בדברי תוכחה חריפים כמותם לא היו קרובים אפילו לצאת מפיו בארבעים השנים שחלפו? בדרך כלל יש סולידריות של פרידה ואנשים מעדיפים לעזוב את העולם מתוך הסכמה ויישור כעסים, בבחינת "אין אדם נפרד מחברו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו". מה פתאום עושה משה את ההיפך ואחרי ארבעים שנה של מנהיגות מסורה ואוהבת, הוא נפרד בהעלאת זיכרונות נוראיים?

יתירה מכך: איפה היה משה עד עכשיו? אם יש בליבו כל כך הרבה, כיצד התיר לעצמו לשמור בבטן ארבעים שנה ולא קיים מצוות עשה "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא"?

בואו נראה: הספר החמישי בין חומשי התורה הוא שונה מכל קודמיו. הייחודיות המהותית שלו מתבטאת מיד במשפט הפתיחה של הספר: "אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל". בעוד שהחומשים הקודמים מתחילים עם מעשי ודברי ה', "בראשית ברא אלוקים", "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאוהל מועד", הספר הזה הוא ספרו של משה רבנו.

לאחר ארבעה ספרים שירדו מלמעלה, הספר החמישי הוא דברי אדם שעבר מטמורפוזת (שינוי צורה) והפך ל**איש אלוקים**, חציו ומטה איש חציו ומעלה אלוקים. משה התעלה כל כך עד שהמחשבות שלו הם דברי שכינה. הגישה העצמית משקפת רצון ה' (לקו"ש ד' 1087, וראו בהערה³ סיפור כדוגמה).

חמישה שבועות לפני מותו, בראש חודש שבט, החל משה לכנס את "כל ישראל" לסדרת דרשות פרידה. וכאן התרחשה הפתעה: התגלה **משה אחר, זה לא אותו משה שהכרנו ארבעים שנה**.

בעוד שעד עכשיו ההגדרה הקולעת למשה הייתה "אוהבם של ישראל". משה המאופק שסוּחב את כל המסלול ולא מוכיח אותם בצורה משמעותית אפילו פעם אחת. הוא ראה אותם כושלים בחטאים הגדולים ביותר, במעשה העגל ובנפילת המרגלים, בהתאוננויות וכפיות הטובה שלא נגמרה, הוא ראה לחרדתו כיצד נגזרו עליהם ארבעים שנה במדבר שהובילו למות כל הדור ההוא בחולות המדבר הגדול – ולא פתח אף פעם בנאום משמעת חריף.

וכאן מגיעים לנאום האחרון עלי אדמות ומגלים משה חדש: המוכיח, הזוכר הכל והחושש מהעתיד. החל מהמילים הפותחות את הדרשה – ובהמשך לאורך **שלוש הפרשיות הראשונות**, דברים, ואתחנן, עקב - משה מונה את המעידות האימות שהובילו אותם להיתקע ארבעים שנה במדבר ומזהיר אותם להיות ערניים לחולשות האנושיות שמובילות אל הכשלים הללו.

2. דברים א,א: אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן: במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב.

הרשב"ם טוען בפשטות כי התארים הללו הם נקודות ציון גיאוגרפיות למקום שבו עמדו.

² מעבר לקושי הבסיסי לומר תוכחה, הבעיה היא שאם התוכחה לא תתקבל – מוטב **לא לומר אותה**, שהרי מוטב יהיו שוגגים ולא מזידים. המוכיח **גורם רעה למקבל בכך שהופך אותו למזיד** והלה לא מקשיב.

³ https://www.youtube.com/watch?v=Tp-e81CoHiE&feature=emb_logo

השלמתי כמה פרטים מכאן: <https://col.org.il/news/53625>

בחודש יולי 1968 יצא מטוס אל-על מלונדון לישראל ושלושה מחבלים השתלטו על המטוס והנחיתו אותו באלג'יר. זאת הייתה חטיפת המטוס הראשונה על רקע הסכסוך הפלשתיני. מה שפחות מפורסם הוא, שעל המטוס הייתה אמורה להיות אישיות ביטחונית מהדרגה הראשונה, האלוף המהולל אריאל שרון, ורק ברגע האחרון הוא לא עלה על המטוס.

הרב זאב סיגל ז"ל, מי שהיה נשיא מועצת הרבנים של אמריקה מספר כי אריק שרון היה אצל הרבי מליובאוויטש ביחידות, לילה לפני שהיה אמור להמריא מניו יורק ללונדון ומשם להמשיך לארץ במטוס שנחטף, ואולם הרבי עיכב אותו לאורך כל הלילה ואמר שאין לו לאן למחר. כך איחר את המטוס מניו יורק ולא עלה על טיסת ההמשך מלונדון. הרב סיגל מספר כי כשביקר בעצמו אצל הרבי ביחידות, שאל למה הרבי דאג רק לאריק שרון ולא התריע בפני כל נוסעי המטוס על הסכנה המתקרבת? הרבי ענה לו כי כלל לא ידע על החטיפה, אלא רק אמר את מה שהרגיש **בעיני רוחו באותו הרגע שאריק לא צריך לעלות על המטוס...**

רשב"ם: הנזכרים בפסוק זה מקומות הן, שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות היכן הם, כמו (שמות יד, ב) 'וישובו ויחנו לפני פי החירות, בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון'. לכן אומר: 'בעבר הירדן' - ובאיזה עבר הירדן? 'במדבר' - בצד המזרחי של עבר הירדן לצד המדבר. 'בערבה' - באותו מדבר שבערבות מואב. 'מול סוף' - הצד המזרחי של ים סוף מתחיל מים המלח שהוא בערבות מואב. 'בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב' - הכול שמות מקומות שם.

אולם רש"י, סבו של הרשב"ם, מעניק פירוש שונה לחלוטין: התארים הללו הם רמזים נוקבים על משברים נוראיים בחיי עם ישראל. משה בוחר לפתוח את דברי הפרידה שלו עם סיכום חודר כליות ולב על הנפילות שהתרחשו לאורך 40 השנים במדבר.

רש"י: לפי שהן דברי תוכחות ומנה כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכיר ברמז מפני כבודם של ישראל. 'במדבר' - שהכעיסוהו במדבר ואמר 'מי יתן מותנו במדבר'. 'בערבה' - שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב. 'מול סוף' - שהמרו בים סוף ולפני ירידתם לים אמרו: 'המבלי אין קברים במצרים'... 'בין פארן ובין תפל ולבן' - שתפלו על המן שהוא לבן [בלא צבע]... 'וחצרות' - במחלוקתו של קרח. 'ודי זהב' - הוכיחם על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם.

וכמובן, דברי רש"י מעלים את שתי הקושיות האמורות: א. האם זה הזמן?! האם רגע לפני הפרידה צריכים לסגור חשבונות שלא טיפלו בהם ארבעים שנה?! במיוחד **שכל הדור שחטא כבר מת בחולות המדבר ומשה מוכיח את האנשים הלא נכונים?** את בניהם של החוטאים ולא אותם עצמם?

ב. והוא העיקר: איפה היה משה כל השנים? מה פתאום שתק ובכך מנע מהם את האפשרות לתיקון ועד שהלכו מהעולם בלא תשובה?

על השאלה הראשונה - מה פתאום להוכיח לפני המיתה - רש"י בפסוק ג עונה תשובה מעניינת:

דברים א, ג: ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש - רש"י: מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה, ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר: ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו [ויעזבוהו הבן מפחד שיוכיחו שוב], ושלא יהא חברו רואהו ומתבייש ממנו כדאיתא בספרי [ושם עוד שני טעמים: שלא ישנא המוכיח ושלא יבואו לידי ריב ומחלוקת, שיאמר הבן שלא חטא].

המפרשים (גוראריה ועוד) מסבירים כך: דברי התוכחה של משה עסקו במוסר כללי אודות חולשות ישראל **ולא באזהרה ספציפית על חטא שעומד לקרות**. אילו היה מדובר באזהרה בחטא שעומד לקרות, היה עליו להוכיחם בזמן אמת. אמנם דברי התוכחה כאן הם מסוג אחר: אלו דברי מוסר שעוסקים בעבר כדי ללמוד ממנו לעתיד. משה מפרט את אופי החולשות והנטייות של האבות שהובילו לחטאיהם, ולכן על הדורות הבאים להיזהר מכך.

את סוג המוסר הזה עדיף להעביר לפני המיתה, כמו שנהג יעקב. שכן אז הלב פתוח לשמוע, ומצד שני, הבן יודע שתהיה רק תוכחה אחת ולא יותר. הוא לא נבהל שהאבא ירדוף אותו שוב ושוב, אלא יודע שזו תוכחה אחת מלב אוהב לפני מיתה ולא כועס.

זה מבאר את השאלה הראשונה - מה פתאום עכשיו? אבל עדיין השאלה האחרונה והחזקה עולה ומטרידה: איפה היה משה בזמן אמת? איך לא הוכיח אותם אחרי חטא העגל או בשעת התלונות על המן והשלי (ורק פרק כעסו בינו ובין ה'), אבל עליהם הגן ומסר נפשו בחירוף נפש?

הרי חובת התוכחה היא אינה בחירה, אלא מצווה מפורשת מהתורה:

3. ויקרא יט: לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תישא עליו חטא.

המצווה כוללת הן דברים שבין אדם לחברו והן דברים שבין אדם למקום. ראשית אומר הפסוק: "לא תשנא את אחיך בלבבך" אלא "הוכח תוכיח". כאן הכוונה היא לדברים שבין אדם לחברו והתורה מצווה לשתף את הזולת בכעסך וליישר את אי ההבנה. אין מושג כזה 'תכילו', תתרגלו לחסרונות של הילדים או השכנים שמלכלכים את הבניין, אלא אדם שגורם למצוקה, חובתנו לומר את זה.

הטעם לכך הוא בראש ובראשונה חברתי: **כעס הופך לשנאה**. הכעס של היום יהפוך מחר למריבה שאי אפשר לעצור אותה. ואם הדברים נאמרו בעבר שאנשים היו רגילים לאיפוק, מה נאמר בדור הנוכחי, המפונק, האינדיבידואלי והרגיש? היום בוודאי אסור לשמור בלב כי הכעס יהפוך לריב.

ספר החינוך ריח: שיש בזה שלום וטובה בין אנשים, כי כשיחטא איש לאיש ויזיקו במסתרים, יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלים עמו. ואם לא יזיקו - ישטמו בלבו ויזיק לפי שעה או לזמן מהזמנים.

בנוסף לכך ממשיך הפסוק "הוכח תוכיח את עמיתך **ולא תישא עליו חטא**". כאן הכוונה היא לדברים שבין אדם למקום והתורה מחייבת להיות מחנכים זה לזה. חלק מהערבות ההדדית היא לדאוג לזולת (בגשמיות, ו) ברוחניות. להיות מי שמעיר לו לפני שהוא מועד יותר. חמור מכך: התורה מדגישה "ולא **תישא עליו חטא**", היינו שזה שיכול להוכיח ונמנע מכך הופך להיות **אשם בעצמו** בחטאו של חברו.

רמב"ן ויקרא שם: ולא תשא עליו חטא, שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו ... כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתוודה על חטאו ויתכפר לו.

שולחן ערוך רבנו הזקן סימן קנו: כשיחטא איש לאיש לא ישטמו וישתוק, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר למה עשית לי כך וכך ... ואם רוצה למחול ולא להוכיחו הרי זה מדת חסידות ולא הקפידה התורה אלא על המשטמה ... הרואה את חברו שחטא או הלך בדרך לא טובה מצוה עליו להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על נפשו במעשיו הרעים. ואם לא קיבל יחזור ויזיקו שנאמר הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים עד שיכנו החוטא או יקלנו. ואינו מחויב להוכיח אלא עמיתו שהוא חברו שהוא גס בו, אבל איש אחר שאם יזיקו ישנאו וינקום - אינו צריך להוכיחו כיון שבודאי לא ישמע לו.

אנו נמצאים בימי בין המצרים והאמת היא שכל סיבת הגלות והחורבן היא חכמים שראו אחרים חוטאים ולא מחו: הגמרא (שבת נד-נה) מספרת: "מעולם לא יצאה הבטחה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה חוץ מפעם אחת". בשעת חורבן המקדש הראשון, אמר הקב"ה למלאך גבריאל שירד לעולם הזה וירשום את האות "תיו" בדיו על מצחם של הצדיקים כדי שלא ישלטו בהם מלאכי החבלה ואת "תיו" של דם על מצחם של הרשעים כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: "מה השתנו אלו מאלו והרי היה ביד החכמים למחות בהם ולא מחו? אמר לה: גלוי וידוע לפניי שהרשעים לא היו מקבלים התוכחה. אמרה מדת הדין: וכי גם לחכמים היה ידוע שלא יקבלו מהם את התוכחה?! חזר בו הקב"ה מהחלטתו והצדיקים היו הראשונים שנהרגו בשעת החורבן. וכל זה משום, ש"כל ישראל ערבים זה לזה" ואנו נושאים אחריות אחד כלפי השני⁴.

מה אפוא הסיבה שמשה נוצר כעסו ארבעים שנה בתוך הלב ולא מוכיח אותם בזמן אמת?

אנו רוצים לומר רעיון מרגש שמובא ברש"י בהמשך ומקבל הרחבה מודגשת בדברי הרבי מליובאוויטש. כדאי לפתוח את האוזניים, הוא מעביר את יסוד היסודות במתן תוכחה ובלעדיו אי אפשר לגשת לנושא החשוב והמכריע הזה.

ג. רש"י בפסוק ד מוסיף עוד הסבר לכך שמשה שתק עד היום וכאן נמצא יסוד מרהיב ופותח עיניים:

4. דברים א,ד: ויהי בארבעים שנה ... דבר משה ... אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי – רש"י:
אמר משה: אם אני מוכיחם קודם שייכנסו לקצה הארץ, יאמרו מה לזה עלינו? מה היטיב לנו? אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עלילה שאין בו כח להכניסנו לארץ. לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחם.

הדברים מדהימים עד שקשה להכיל אותם: אין דבר יותר קשה מלשמור כעס כבוש בלב. כשרואים אדם יקר חוטא והורס את עצמו, הלב מתפוצץ להעיר לו ולהעמיד אותו במקום. אבל משה רבנו **שותק**

⁴ עוד מספרת שם הגמרא על רבי אלעזר בן עזריה שראה פרתו של שכנו יוצאת עם רצועה בין קרניה בשבת. לדעתו הדבר מותר, ואולם חכמים סוברים כי הרצועה היא משא ואסור לצאת אתה בשבת, משום שגם הבהמה צריכה לנוח. כיון שהדבר מותר לדעתו שתק ראב"ע ולא העיר לשכן, ואולם מאוחר יותר חשב שהיה צריך למחות בו, משום שההלכה היא כדברי חכמים ו"הושחרו שיניו מפני הצומות" על שלא מחה בשכנו.

ארבעים שנה ולא אומר להם את אשר על לבו. כי משה ידע את סוד מתן הביקורת: **ביקורת נותנים מאהבה**. אי אפשר להוכיח לפני שיצרת תשתית הכנה למתן ביקורת. אתה לא יכול לגשת לומר מילה קשה לפני ששכנעת את מקבל הביקורת שאתה אוהב אותו ובא לטובתו בלבד.

ארבעים שנה הם היו מרירים וכועסים. בתחילה יצאו ממצרים ולא מצאו עצמם במדבר הגדול. הם היו כעוסים על השינוי הרדיקלי בצורת החיים שלהם. אחר כך נגזרה גזירת ארבעים השנים וכולם היו מועדים למות במדבר הגדול בלי להגיע לארץ. לכן היה משה מנוע מהעברת ביקורת: הוא ידע **שלא הצליח לשכנע אותם שהוא אוהבם באמת וכל דבריו הם לטובתם**. כיון שכן המתין משה ארבעים שנה! עד שניצחו את המלכים והגיעו אל שפת הארץ המובטחת וכשכל אחד דמיין בעיני רוחו את הווילה שיבנה בכפר שמריהו – אז נפתחו בפעם הראשונה לקבל ביקורת.

המדרש אומר את זה בשלוש מילים גאוניות:

דברים רבה א: ראויות היו התוכחות להיאמר מפי בלעם והברכות מפי משה [ולמה קרו הדברים להיפך]? אלא אילו הוכיחם בלעם היו אומרים: שונא מוכיחנו... אמר הקב"ה: יוכיחם משה שאוהבם.

בואו ניכנס לעומק הדברים: מה הבעיה העמוקה במתן ביקורת? מדוע תוכחה אכפתית הופכת לקרב האשמות מכוער? שלוש סיבות לכך: א. ביקורת היא **איום** על האישיות של המקבל. כשאישה מעירה לבעלה על הדבר הקטן ביותר, הוא שומע את המנגינה 'אתה כישלון, אפס, חבל שלא חשבתי יותר לפני החתונה...'. מכאן מתעורר הצורך שלו להגן על מקומו והדבר הטבעי – כמו מול איום אחר – הוא לתקוף בחזרה. כך הביקורת אפילו לא נכנסת לאוזן של המקבל, אלא נהדפת במהירות בחזרה.

ב. ביקורת היא **תביעה לשינוי** ואף אחד לא אוהב להשתנות. אחד הדברים הקשים הוא לצאת מאזור הנוחות ולהיאבק בהרגלים שלנו ואף אחד אינו שש לעשות את זה. ברמה הזו, הביקורת יכולה לחדור את האוזן, אבל היא נתקלת במחסום בפנים שלא שש לשינוי הרגלים.

ג. הבעיה השלישית בביקורת היא שיש בה **משהו לא הוגן**. סליחה, באיזו זכות אתה תובע לשנות אותי? הכרת אותי מראש, ידעת מי אני, ומה עכשיו אתה מתנפל? חמור מכך: במקרים רבים, אנשים בוחרים אחד בשני – בדיוק **בגלל הסיבות שעכשיו כועסים עליהן!** משפט יפה אומר: אנשים נפרדים מאותן סיבות בגללן הם התחתנו... לכתחילה אנשים מוצאים חן אחד בעיני השני בגלל שהם שונים. מה שמושך אותם זה לזה הוא העובדה שאחד מופנם והשני מוחצן שאוהב את החיים. אחד אוהב להעניק והשני מפונק שאוהב לקבל. אלא שהניגודיות החמודה הופכת במהלך החיים הלחוצים להיות מחסום שאי אפשר לחיות אתו – ועולה הטענה: אבל ידעת מראש?

כאן טמון הסוד בדברי רש"י: אין דרך לתת ביקורת בלי שנוצר קודם מצע של אהבה וכבוד. כך נוצרת התחושה שהביקורת באה מאהבה לטובת המושפע בגישה כזו סרות המניעות הללו: אין צורך בחומת הגנה, וגם התביעה לשנות הרגלים מומתקת יחסית כשהמבקר מוכיח שבא מאכפתיות⁵.

סיפור מושלם: לפני כמאה וחמישים שנה ישבו שני ילדים ושיחקו. הם היו בניו של האדמו"ר הרביעי לבית חב"ד, רבי שמואל, והגדול היה בן עשר והצעיר בן תשע. המשחק היה תוצרת בית: רבי וחסידי.

⁵ **סיפור יפה – דבר שאינו נשמע**: מסופר על האדמו"ר השלישי לבית ויז'ניץ, "בעל האהבת ישראל", שהיה מסור מאוד לצורכי חסידיו. פעם נכנס לבית יהודי מעשירי העיר, שהיה מהמשכילים והנאורים שפרשו מדרך התומ"צ והתפרנס בעשירות בתור מנהל הבנק המקומי. האדמו"ר דפק בדלת הבית והעשיר קיבל אותו בכבוד והכניסו ללשכתו המפוארת. האדמו"ר ישב כמה דקות בשקט ולא אמר מילה ואחר כך קם ממקומו ויצא ללכת. העשיר לא הבין ושאל את האדמו"ר מדוע הגיע? הצדיק השיב כי בא לקיים מצווה חשובה. - איזו מצווה? "באת לקיים את מצוות חז"ל: 'מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע'. והנה אם הייתי יושב בביתי ולא אומר שום דבר, לא הייתי מקיים את המצווה. לכן באתי לכאן ונמנעתי לומר דבר שלא יישמע לך ובכך קיימתי את המצווה". העשיר שאל את הרבי מנין לו שהוא לא ישמע והצדיק השיב כי הוא בטוח שהוא לא ישמע לו. העשיר הפציר באדמו"ר שיגיד מה שיש לו על הלב והוא ישתדל לשמוע לו. הצדיק אמר כי ישנה אלמנה ענייה בעיר שלא שילמה את חוב המשכנתא לבנק והנהלת הבנק החליטה לעקל את הבית תמורת החוב ולהעמיד אותו למכירה פומבית ואותה אלמנה ענייה תיזרק עם ילדיה אל הרחוב. אני מבקש ממך שתמחל לה על החוב". העשיר התפלא על דברי הרבי ואמר שהחוב הוא לא אליו, אלא אל הבנק וכיצד הוא יכול למחול לה? - "הנה אמרתי לך שלא תשמע לי וחבל שדיברתי משהו". והרבי עזב את המקום. אחרי שהצדיק יצא, הרהר העשיר במאורע שעבר עליו והחליט לשלם את כל החוב של האלמנה מכיסו הפרטי.

האח הגדול, זלמן אהרן, נכנס לחדרו של הרבי. חבש את המגבעת והמעיל של הרבי, התיישב בכיסא המכובד והחל להתנדנד על הספר שהיה מונח על השולחן. האח הצעיר, שלום בער, הקיש בעדינות על הדלת וביקש לפרוק את ליבו. הוא סיפר לרבי כי בשבת האחרונה עשה מעשה מסוים שהסבא, האדמו"ר הזקן מתיר אותו בשולחן ערוך, אבל אחרי השבת נודע לו שהסבא אוסר זאת בפסקי הסידור. הוא מבקש תיקון על מעשהו. הגדול נהיה רציני, אמר לאחיו שהוא עשה מעשה חמור והתיקון יהיה בכך שהוא ישנן היטב הלכות שבת. האח הצעיר אמר תודה ויצא החוצה.

אחרי כמה ימים שאלה אותו אמו, האם ביצע את התיקון שקיבל מאחיו? הילד השיב בשלילה. "אבל הוא היה הרבי במשחק שלכם וכיצד אינך מקשיב לו?" – "אחי הוא אינו רבי אמתי", השיב הילד ברגישות אין-סופית, "כי רבי אמתי נאנח לפני שהוא מציע תיקון"...

הרבי מליובאוויטש מוסיף כי אותה הנהגה רואים אצל אהרן אחיו: "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". קודם הפגין אהבה ורק אחר כך חינך לתורה.

אבל מהיכן משה ואהרן למדו זאת? מהקב"ה בעצמו. כל עוד היו בני ישראל במצרים, הקב"ה לא תבע מהם לקבל את התורה. למרות ההיטמעות בין בני האומה המצרית, הקב"ה לא דרש מהם דבר. תחילה הראה להם את אהבתו הגדולה והוציא אותם ממצרים באותות ובמופתים ורק אחר כך תבע לקבל את התורה ולשנות את החיים מהקצה אל הקצה.⁷

הרבי מלובאוויטש, ביאורים לפרקי אבות א/65: על אהרן הכהן נאמר: אוהב את הבריות – ואחר כך - ומקרבן לתורה. בתחילה צריך להיות 'אוהב את הבריות' ואהבה זו תביא ל'מקרבן לתורה'. כך מצינו בדברי התוכחות של משה, דאף שהוכיח על חטא העגל שהתרחש ארבעים שנה קודם, הוכיח 'אחרי הכותו' דווקא, דהיינו אחרי שהיטיב לישראל ורק אז מתקבלים דברי התוכחה ופועלים פעולתם. ומצאנו שגם הקב"ה התנהג כן. בתחילה 'דילג הקב"ה על הקץ ועל המעשים' ורק אחר כך 'קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את התורה'.

כעת נוכל להבין דבר נפלא: מצוות פרה אדומה היא המצווה הסתומה בתורה. שלמה המלך אמר: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני". כאן ידוע כי הפרט הסתום בכלל מצווה זו הוא: "פרה מטרת את הטמאים ומטמאת את הטהורים". במקביל לכך שהפרה היא מקור של תקווה עבור הטמא, מטמאת בטומאה קלה את הכוהנים המעורבים והם צריכים טבילה במקווה אחרי הערב שמש.

והפלא זועק לשמים: למה הצדיק נענש? למה הכוהן שעוסק בטהרה הופך להיות טמא? הארכנו לא מזמן (בדרשה לפרשת חוקת) כי יש כאן רמז גדול: אי אפשר להיות חלק מהתיקון בלי להפוך להיות קצת חלק מהבעיה. אי אפשר לטהר אדם מבחוץ, בישיבה על הכורסה ומתן עצות. ביקורת שמטרתה היא כזו בה המטהר עצמו נכנס לתוך הבעיה. הוא כואב כאבו של החוטא, הוא מנסה למצוא בו עצמו משהו מבעיה כזו, ורק מתוך האמפתיה אפשר לרומם ולתקן. הבאנו שם את משל ההינדיק והסיפור המפורסם מהאדמור האמצעי שהפסיק היחידות, ואכמ"ל.

מה זה אומר בתכל'ס? מה הצעדים המעשיים לפני שמוכיחים מישהו? לקח מעשי ראשון הוא שלתוכחה יש זמן מתאים: היא יכולה להינתן רק לאחר שעשינו טוב לזולת וביטאנו אהבה אליו.

לקח מעשי נוסף ואף הוא נלמד ממשה רבנו: לתוכחה יש סגנון מתאים.

⁶ יהודי פוטר מהעבודה וישב חודשיים בבית בלי פרנסה. פעם הגיע לבית הכנסת ומרוב בלבול ישב באמצע "קדושה" ולא עמד. המתפללים גערו בו: "נו, קדושה". התסכול שלו פרץ החוצה והוא צעק: "חודשיים אני יושב בבית בלי פרנסה ולא אחת לא אכפת. פעם אחת אני יושב בקדושה וכל הקהילה קמה על רגליה"...

⁷ עד"ז: כשאברהם אבינו הגיע לארץ, לא מוצאים שהוא חולל שינויים גדולים סביבו. רק לאחר תקופת זמן, כשהוא נטע אשל בבאר שבע, מספר המדרש כי הוא החל לקרב אנשים דרך האש"ל. אלא בהתחלה הוא הפיץ את הרעיונות שלו ברחוב, אך איש לא התעניין בו. הם הביטו רק על המראה של שרה. אולם אחרי שהוא פתח אשל ונתן לאנשים לאכול, הבינו שהוא רוצה באמת את טובתם והחלו לדבוק בו וברעיונות שלו.

הובאו לעיל דברי רש"י בתחילת החומש כי משה **רמז בקצרה** על החטאים שהתרחשו באותם מקומות בגלל כבודם. כאן מעלים המפרשים (מושב זקנים ועוד) שאלה עצומה: הרי מכאן ואילך משה מאריך ומפרט אודות **אותם חטאים בדיוק**? הוא מאריך במילים חמורות אודות חטא המרגלים, העגל וההתלוננויות, ומה משמעות העניין שבתחילת הדברים רק רמז על המקומות בהם התרחשו?

זה היסוד השני במתן ביקורת: כל שיחה חייבת **להתחיל במילה טובה**. גם אם ההמשך יהיה כואב, אבל ההתחלה חייבת לבטא את ההערכה והגאווה שלנו זה בזה. במקום אחר (ליקוטי שיחות כג/67) הרבי מציין נקודה חשובה: נשים לב שכל חמשת חומשי התורה **מתחילים בשבח לעם ישראל**. חומש בראשית מתחיל עם המילה "בראשית" ורש"י מפרש: "בשביל ישראל שנקראו ראשית". חומש שמות מתחיל עם שמות השבטים ו"מתוך חיבתם מזכיר שמותם". חומש ויקרא מתחיל במילה "ויקרא" ו"אין ויקרא אלא לשון חיבה". חומש במדבר מתחיל עם מניין ישראל ו"מתוך חיבתם מונה כל שעה". ואפילו חומש דברים שמתחיל עם תוכחה, פותח רק עם תוכחה מרומזת מפני כבודם של ישראל.

לקו"ש כג/67: בספר "במדבר" יש ביקורת על הנהגה מסוימת של ישראל (שלא הקריבו קרבן פסח כל ארבעים שנה במדבר), אבל התורה דוחה אותה לאמצע הספר ואינה כותבת אותה בפתיחת הספר (אף שמצד סדר התאריכים צריכים הדברים להיאמר שם). וכך חמש חומשי התורה מתחילים בשבח וכבוד לישראל. שכן פתיחה חייבת להיות בדבר טוב, בשבחם של ישראל.

ואולי יש להוסיף נקודה שהרבי ביאר במקומות אחרים: הדרך הכי טובה למחות כנגד הנהגה מסוימת היא פשוט **להתנהג אחרת**. המחאה הכי טובה היא בכך שמראים שאפשר לנהוג אחרת. וכאשר אנשים רואים את ההנהגה הטובה שלנו – הדבר משפיע עליהם יותר מכל מחאה וגערה.

כך הסביר הרבי (ואכמ"ל) את ההנהגה של יוסף הצדיק, בכך שקיים את בקשת אביו והלך אל אחיו בבור – אף שבכך סיכן את חייו ממש. במיוחד לאחר שהמלאך הזהיר אותו ואמר: "ביקשו נכלי דתות להמית אותך בהם?" אלא יוסף ידע כי האחים מזלזלים בכבודו של יעקב אבינו עצמו, ולכן הוא רצה למחות כנגד ההנהגה הזו **והלך עד הסוף לקיים את מצוות אביו**. בכך הוא – לא סתם מחה ודיבר על כיבוד הורים, אלא – שידר באופן מעשי את גודל החיוב לרומם ולנשא את ההורים.

נסיים בוארט מעניינא דיומא: בליל הסדר שואל הילד ארבע קושיות על המצה וכו'. נשאלת השאלה מדוע לא ישאל הבן ארבע קושיות בליל תשעה באב: מדוע צמים? מדוע יושבים על הארץ וכו'?

אלא בליל הסדר יושב האבא כמו מלך על כרים וכסתות ושולחן ערוך כל טוב. וכדאי לשאול את המלך בגדלותו ארבע קושיות שיש עליהן תירוצים משמחים. אבל כשאדם יושב על הארץ כאבל ושם אפר על ראשו, זה לא זמן לקושיות. אותו אדם זקוק לרחמים ולא לקושיות... עכשיו הזמן לומר לקב"ה כבר שאלנו מספיק שאלות ועכשיו הזמן לתשובה ברורה: "ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים בארץ מצרים בקרוב ממש".

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**